

Стаття надійшла до редакції 28.02.2020

Перевірено на плагіат 01.03.2020 р.

унікальність – 91.49%

<https://doi.org/10.17721/StudLing2020.16.71-85>

УДК 82-97:27-535.7-23:81'255.4=030.811.16=161.2

ЛІНГВІСТИЧНІ СХОЛІЇ ДО УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ 50-го ТА 90-го ПСАЛМІВ

Олег Володимирович Кожушний, olorch@gmail.com

канд. філол. наук, асистент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інститут філології

Автор статті стверджує, що переклад Псалтиря сучасною українською літературною мовою та його всебічне опрацювання, незважаючи на поодинокі спроби реалізувати цей проект, залишається актуальним для вітчизняної науково-богословської спільноти, оскільки для сучасних перекладачів співвідношення єврейського і грецького текстів, а також їх адекватне відтворення українською мовою з урахуванням активного багатовікового використання слов'янського перекладу становить певну проблему. Вказуючи практичний шлях для вирішення цієї проблеми, автор пропонує до уваги власні лінгвістичні схолії до масоретського, грецького та слов'янського текстів найбільш уживаних з частотної точки зору 50-го і 90-го псалмів, а також пропонує варіант їх перекладу. Аналізуючи оригінальні тексти, особливу увагу дослідник приділяє основному поетичному принципу біблійної поезії – паралелізму. Аналізуються також окремі лексеми, вислови та важкі для розуміння місця, які вже неодноразово ставали предметом фахової дискусії, надаються можливі варіанти їх перекладу. Викладений у статті матеріал буде корисним не лише для вітчизняних фахівців з біблеїстики, а й для філологів-перекладачів, літературознавців – усіх тих, хто зацікавлений герменевтикою та екзегезою біблійних текстів.

Ключові слова: Псалтир, слов'янський переклад, Септуагінта, масоретський текст, паралелізм, сучасний переклад.

LINGUISTIC SCHOLIA TO THE UKRAINIAN TRANSLATION OF THE 50th AND 90th PSALMS

Oleh V. Kozhushnyi, olorch@gmail.com

Ph.D., Assistant Professor

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Institute of Philology*

The author of the article claims that the translation of the Psalter into the contemporary Ukrainian literary language and its comprehensive study remain urgent for the domestic scientific and theological community despite the individual attempts to implement this project. The correlation of the Hebrew and the Greek texts as well as their adequate reproduction in the Ukrainian language, taking into account the active centuries-old use of the Slavic translation is a problem for the contemporary translators. Pointing out a practical way to solve this problem, the author proposes his own linguistic scholia to the Masoretic, Greek and Slavic texts of the most frequently used Psalms 50 and 90 and also offers a version of their translation. Analyzing the original texts, the researcher pays special attention to the basic poetic principle of the biblical poetry – parallelism. He also analyzes individual lexemes, expressions and difficult-to-understand passages, which have repeatedly become the subject of professional discussion, and gives possible options for their translation. The material presented in the article will be useful not only for the Ukrainian specialists in the biblical studies, but also for philologists-translators, literary scholars, – all those who are interested in hermeneutics and exegesis of the biblical texts.

Key words: *Psalter, Slavic translation, Septuagint, Masoretic text, parallelism, modern translation.*

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СХОЛИИ К УКРАИНОЯЗЫЧНОМУ ПЕРЕВОДУ 50-го И 90-го ПСАЛМОВ

Олег Владимирович Кожушный, olorch@gmail.com

канд. филол. наук, ассистент

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
Институт филологии*

Автор статьи утверждает, что перевод Псалтыри современным украинским литературным языком и её всестороннее исследование, несмотря на единичные попытки реализовать этот проект, остается актуальным для отечественной научно-богословской общественности, поскольку для современных переводчиков соотношение еврейского и греческого текстов, а также их адекватное воспроизведение украинским языком с учетом активного многовекового использования славянского перевода составляет некоторую проблему. Указывая практический путь

© Kozhushnyi O. V. /Kozhushnyj O. V./, olorch@gmail.com

Linguistic Scholia to the Ukrainian Translation of the 50th and 90th Psalms [Lingvistychni sholiï do ukrai'ns'komovnoho perekladu 50-go ta 90-go psalmiv] (in Ukrainian)

для рішення цієї проблеми, автор пропонує власні лінгвістичні схолиї до масоретського, грецького та славянського текстів найбільш часто читаних 50-го та 90-го псалмів, а також пропонує варіант їх перекладу. Аналізуючи оригінальні тексти, особливу увагу дослідник звертає на основний поетичний принцип біблійської поезії – паралелізм. Аналізуються також окремі лексеми, вирази та складні для розуміння місця, які вже неодноразово були предметом професійної дискусії, та даються можливі варіанти їх перекладу. Викладений у статті матеріал буде корисним не тільки для українських спеціалістів з біблеїстики, але й для філологів-перекладачів, літературознавців – всіх тих, хто цікавиться герменевтикою та екзегезою біблійських текстів.

Ключові слова: Псалтир, славянський переклад, Септуагінта, масоретський текст, паралелізм, сучасний переклад.

Переклад Псалтиря сучасною українською літературною мовою та його всебічне опрацювання, незважаючи на поодинокі спроби реалізувати цей проект, залишається і, слід гадати, ще певний час залишатиметься актуальним для вітчизняної науково-богословської спільноти, оскільки йдеться про роботу над книгою, яку сміливо можна назвати поетичним етосом віри. Недарма рівноапостольні Кирило та Мефодій, створивши для наших пращурів глаголицю, з усіх книг Старого Завіту в першу чергу перекладали саме Псалтир (863 рік), недарма старослов'янський Псалтир упродовж багатьох століть виконував роль підручника-читанки та разом із Четвертим-мінем був улюбленою книгою для домашнього читання, недарма і сьогодні вагому частку богослужіння християн різних конфесій складає виконання псалмів або текстів, які буквально рясніють цитатами із Псалтиря, парафразами та алюзіями на тексти псалмів.

Упродовж багатьох століть, керуючись перекладацьким подвигом святих братів, до редагування слов'янського перекладу Псалтиря вдавалися й інші люди. Сьогодні науці відомі численні рукописи Псалтиря (пригадаймо, принаймні, нашу славнозвісну Київський Псалтир 1397 року, опрацьовану Г. Вздорновим [Вздорнов, 1978]), які дають всі підстави стверджувати, що наявність багатьох різночитань у слов'янських варіантах цієї книги – явище поширене і загальноприйнятне. Як добре відомо, з появою друкарського мистецтва Псалтир, як найпопулярніша книга, видавався Франциском Скориною у 1517 році та Іваном Федоровичем у 1570 році в Заблудові й у 1580 році в Острозі.

Окрім прозового перекладу Псалтиря маємо також спроби його поетичного переспіву, серед яких хотілося б пригадати «Псалтир рифмовторну»

видатного релігійного і культурного діяча свого часу Симеона Полоцького [Симеон Полоцький, 1953, с. 85-97]. Попри те, що видання цієї книги 1660 року було заборонене, воно користувалося чималою популярністю і було однією з перших спроб передати складний для розуміння текст мовою, наближеною до розмовної. І такі спроби ставали дедалі більш популярними.

У цьому контексті неможливо не згадати українські біблійні поетичні переклади Т. Г. Шевченка, зокрема, «Псалми Давидові» [Шевченко, 1949, с. 301-307], які являють собою напроцуд вдалу спробу переспівати оригінал засобами вітчизняної народно-пісенної культури.

Однак якими б не були усі ці спроби відтворити давньоєврейський оригінал, роблять вони це опосередковано, оскільки звертаються в першу чергу не до нього, а до тексту, який пропонує Септуагінта – грецький переклад Біблії, виконаний у 3 столітті *ante aera nostra*. Історія паралельного існування давньоєврейського та давньогрецького текстів Старого Завіту непроста. Якщо текст Септуагінти був настільки популярним, що до нас дійшли рукописи з 3-го і 2-го століть до нашої ери, то найдавніші рукописи давньоєврейською мовою датуються лише третім століттям уже нашої ери: на жаль, певні історичні катаклізми спричинили загибель більш давніх документів. І навіть знамениті Кумранські рукописи, основний корпус котрих датується третім століттям до н.е. – 60-ми роками першого століття н.е., нічого у цьому питанні суттєво не змінили: говорити про наявність у Кумранських рукописах повного кодексу Старого Завіту давньоєврейською мовою не доводиться. Також важко іноді визначити, до якої саме традиції належать знайдені фрагменти текстів. Єдине, про що сувої Мертвого моря свідчать достеменно: на кінець першого століття н.е. різні рукописи Біблії давньоєврейською мовою сильно відрізнялися між собою. Той уніфікований давньоєврейський оригінал, на який спираються сьогодні науковці, досліджуючи текст Старого Завіту взагалі і Псалтиря, зокрема, та здійснюючи переклади сучасними мовами, виник не раніше 8-го століття. Своєю появою він завдячує єврейським вченим – масоретам, які переписували і зберігали Писання, а також внесли до біблійного тексту діакритичні знаки та створили своєрідний критичний апарат – примітки щодо читання окремих слів.

Як співвідносяться між собою масоретський текст і текст Септуагінти? Всебічно обґрунтована відповідь на це запитання становить неабиякий інтерес не лише для біблеїстів, а й для філологів-перекладачів, літературознавців – усіх тих, хто зацікавлений герменевтикою та екзегезою біблійних текстів. На нього

частково відповідають роботи, наприклад, відомого біблеїста Михайла Селезньова, в яких він наводить і пояснює численні приклади різночитань, які зустрічаються в єврейському та грецькому варіантах аналізованих текстів [Селезньов, 1996, с. 331-348]. Висновок з його досліджень і досліджень деяких інших фахівців у цій галузі наступний: створювати якісні переклади біблійних текстів Старого Завіту можна, лише використовуючи водночас як давньоєврейський, так і давньогрецький оригінали [Селезньов, 2008, с. 61], які зрештою тільки посприяють глибшому розумінню перекладачем внутрішнього, часом досить втаємниченого змісту псалмів. Думка, на перший погляд, прозора, логічна і давно відома. Ще й надзвичайно актуальна для сучасних перекладачів Псалтиря українською мовою, для яких співвідношення єврейського і грецького текстів, а також їх адекватне відтворення українською мовою з урахуванням активного багатовікового використання слов'янського перекладу становить проблему.

Приклад: богослужбовий Псалтир у Київському перекладі 1920 року, текст якого був відредагований у 1947 році професорами Української Богословської Академії у Мюнхені, і Книга Псалмів з перекладацького відділу Українського Біблійного товариства 2016 року. Варто порівняти переклад бодай одного псалма, щоб зрозуміти, що перший переклад виконано з Септуагінти і він зазнав так званої богослужбової апробації, а ось другому (використано масоретський текст) ще слід обґрунтувати свою «академічну сучасність», ставши богослужбово придатним й елементарно читабельним із мелодійно-метричної точки зору.

Наприкінці цієї статті автор пропонує свій варіант перекладу найбільш уживаних з частотної точки зору 50-го і 90-го псалмів. Спираючись на давньоєврейський, грецький і слов'янський тексти, він, звичайно, врахував досвід своїх попередників. У процесі роботи над оригіналами у нього виникали певні питання, зауваження тощо, які він занотовував у вигляді схолій до тексту. Цими лінгвістичними схолями, які подекуди обґрунтовують наведений нижче переклад, я хотів би зараз поділитися.

Відразу зауважу: про правила квантитативного віршування перекладачеві Псалтиря слід забути, а от познайомитися, принаймні, з поетичним принципом біблійного паралелізму є вкрай необхідним. Найкращу нагоду зробити це надасть монографія ще одного відомого біблеїста А. Десницького «Поетика біблійного паралелізму». Саме паралелізм є найбільш характерною рисою біблійної літератури. Він полягає у тому, що «автор немов би висловлює одну й

ту саму думку у подвійний спосіб і намагається при цьому побудувати свої думки парами. Зв'язок між рядками може бути найрізноманітнішим, від повної синонімії до повного контрасту ...» (Десницький, 2007, с. 9]. Я поясню це явище наступним чином: якщо перший рядок містить основний меседж, то закарбовується він у пам'яті читача за допомогою другого рядка, який несе додаткову інформацію, дібрану за логічним принципом ідентичності, протилежності, подібності тощо. Як зазначає в одній зі своїх робіт дослідник старозавітньої поезії А. Олесницький, поетичний паралелізм членів – parallelismus membrorum – властивий також єгипетським написам, ведійським текстам, китайській поезії і присутній мало не в кожній нашій народній пісні або бувальщині [Олесницький, 1872, с. 108-111].

Отже, текст 50-го псалма.

¹⁻³ *Помилуй мене, Боже, з великої милости Твоєї, і з безмежного милосердя Твого зітри (загладь) беззаконня мої.*

Цікаво, що єврейське дієслово «ханан» і грецьке «ἐλέησον», маючи декілька подібних значень («відчувати співстраждання, жалі до когось», «підкуватися про когось»), перекладаються дієсловом «помилуй», яке в контексті псалма корелює з лексемами «очисти», «зітри, загладь», «віднови», «поверни (радість)», «визволи», «уцаслив». Тут йдеться не лише про помилування, а й про поновлення розірваного зв'язку між Богом і людиною.

Якщо давньоєврейське дієслово «маха» означає «витерти», «вимити», то грецьке «ἐξάλειψον» означає «викреслити», «загладити», «винищити шляхом стирання». Псалмоспівець благає не просто простити його, а буквально стерти його злочини («беззаконня» – грецький евфемізм), як раніше змивали із книг (або загладжували, якщо це був віск) старий текст, щоб поверх нього написати інший. Згадаймо про пам'ятки-палімпсести, а також про метафору зі Старого Завіту: «стерти-загладити чиясь ім'я».

У цьому й у наступних рядках маємо явище біблійного паралелізму: друга частина висловлює синонімічний до першої зміст, поглиблюючи і доповнюючи його.

⁴ *Повністю омий мене від беззаконня мого і від гріха мого очисти мене.*

Як цікаво зазначає М. Селезньов, грецька і слов'янська лексеми зі значенням «омий» пом'якшують різкість єврейського вислову [Селезньов, 2012, с. 60], де псалмоспівець уподібнює себе забрудненій тканині, котру слід ретельно і багатократно «відіпрати». Можливо саме тому Септуагінта додає до дієслова «ἐτί πλέθον» – «ще більше, великою мірою», слов'янський Псалтир

перекладає – «наипаче», а більшість українських – «особливо», хоча доцільніше було б, з огляду на загальний зміст, перекласти цю обставину лексею «повністю».

⁶ *Перед Тобою, Тобою єдиним я згрішив і лукаве перед очима Твоїми заподіяв, тому справедливим будеш у словах Твоїх і бездоганним у суді Твоєм.*

Вислів «σοῖ μόνη» – «Тобі Єдиному» зазвичай перекладають «проти Тебе» і «перед Тобою», маючи на увазі, що за свій гріх людина звітуватиме перед єдиним Свідком її беззаконь. І цей Свідок «переможе, коли буде судитися» (Септуагінта) або буде «праведним, бездоганним у суді» (масоретський текст).

⁸ *Ось Ти істину в серці полюбив, таємниці мудрости Своєї явив Ти мені.*

На думку не одного дослідника цей вірш є чи не найважчим місцем у тексті єврейського Псалтиря. Навіть Септуагінта на дотримується тут принципу паралелізму, поділяючи рядки за тим змістом, який вона вбачає. Численні варіанти перекладу цього вірша – чи не найкраще свідчення наявності текстологічної проблеми. Наведені М. Селезньовим метафори про щось «заштукатурене» і «замуроване» (як воно і є в оригіналі)¹ – це вказівка на щось «втаємничене» і «приховане», що міститься в самому серці й внутрі людини. На мою думку, цей поетичний рядок підводить певну риску під покайним поривом автора, який запевняє Творця у невимовній, а тому і втаємниченій істині того глибокого покайння, котре містить його серце. А таке покайння можливе лише тоді, коли Господь посвятить людину у таємниці Своєї мудрості. Після покайного зізнання псаломспівець починає благання про очищення і відновлення.

⁹ *Окropи мене ісопом – й очищуся, омий мене – і стану білішим від снігу.*

У цьому рядку вживається цікава лексема «гіссоп», зі стеблин котрої виготовляли щось на зразок кропила і використовували в обрядах ритуального очищення.

¹⁰ *Дай мені відчути радість та веселість – і зрадють кістки мої, Тобою упокорені.*

Вислів «кістки смиренні» у слов'янському тексті досить узагальнено і неточно передає єврейське дієслово зі значенням «упокорити, зруйнувати, потоптати». Зі слов'янського тексту залишається незрозумілим, чи людина сама

¹ «Ты истины желаешь в заштукатуренном, в замурованном премудрость мне показываешь» [Селезньов, 2012, с. 61]. Тут Селезньов міркує більш «радикально», ніж, наприклад, інший авторитетний дослідник, Г. Краус, який перекладає цей вірш наступним чином: «Тобі подобається істина в прихованому, і в таємному Ти навчаєш мене мудрості» [Kraus, 1978, с. 539].

підкорилася волі Божій, чи була всупереч власної волі підкорена. Тут слід віддати перевагу масоретському тексту: «...кістки, Тобою упокорені».

¹² *Серце чисте створи в мені, Боже, і духа правди віднови в нутрі моєму.* Особливістю цього рядка є вживання дієслова «бара», яке є унікальним у словнику давньоєврейської мови і перекладається як «творити». Підметом у реченнях з «бара» може бути лише Творець. Йдеться про відновлення серця людини в його первісній чистоті.

¹³ *Не відкинь мене від лиця Твого і Духа Твого Святого не відними від мене.* «τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον» – цей вислів у зазначеному рядку та в інших з точки зору пневматології може бути потрактовано, як вказівка на Третю Особу Пресвятої Трійці. Однак у контексті Псалтиря – це «руах» – «дихання, дух життя», яким «живе та рухається» все творіння.

¹⁴ *Поверни мені радість спасіння Твого і духом владичним укріпи мене.*

Грецьке «ἀποδόμι» та єврейське «шув» – не одне й те саме. Це не просто факт віддачі або повернення, це повернення до первісного стану радісного перебування з Богом. Цікавими є також варіанти передачі прикметника «ἰσχυρικός»: «могутній», «благий», «лагідний», «владичний».

¹⁶ *Визволи мене від провини кривавої, Боже, Боже спасіння мого, і язик мій радісно оспіває правду (справедливість) Твою.*

Слов'янське «избави мя от кровей» є калькою Септуагінти і відображає, очевидно, небажання перекладача уточнювати цей момент через упевненість, що йде тут про пролиту Давидом кров Урії, чоловіка Вірсавії. «Переступ кровний, провини кривава, вина за пролиту кров» – такі переклади посідаються на масоретський текст, і вони мають рацію.

¹⁷ *Господи, відкрий уста мої, і уста мої сповістять хвалу Тобі.*

Вірш під номером 17 містить синонімічну пару «στόμα – χεῖλη» – «губи-вуста», і ще раз нагадує нам про закони біблійного паралелізму. На цей раз маємо причинно-наслідковий зв'язок між двома частинами вірша.

¹⁸ *Бо якщо б Ти жертви забажав, приніс би я, та всепалення Ти не бажаєш.*

Інший, більш точний варіант: «Ти не бажаєш, щоб я приніс Тобі жертву...»

Важко зрозуміти, внаслідок чого з'явився перший, грецький варіант тексту, який заперечує правила паралелізму. Однак саме він є найпопулярнішим у перекладачів. На мою думку, найбільш влучним перекладом, який враховує грецький та єврейський варіанти, буде наступний:

Бо не задовольнить Тебе жертва, яку я приніс би, і всепалення не любі Тобі.

²⁰ *Ущаслив, Господи, благоволінням Твоїм Сіон, і збудуй стіни Єрусалимські!*

²¹ *Тоді угодними будуть Тобі жертви праведності – приношення і всепалення, тоді покладуть на жертовник Твій тельців.*

Переклад дієслова «ἀγαθύνω» знаходимо у Greek-English Lexikon of Septuaginta. Серед усіх можливих варіантів українського перекладу лексема «ущаслив» чи не найкраща. «Нехай будуть збудовані» – грецький текст, який відображає співпрацю Бога й ізраїльського народу у справі відновлення міських мурів навколо Єрусалиму, а своєрідне благальне заохочення «збудуй, піднеси, воздвигни» відображає єврейський текст псалма.

Залишається додати, що останні два вірші, як гадають численні дослідники-коментатори, було додано згодом, однак, як нам видається, це лише поглиблює загальний покайний настрій псалма, пов'язуючи долю і духовний стан окремої людини з тими духовними реаліями, в яких перебуває її народ.

На відміну від 50-го псалма 90-й псалом (або 91-й у масоретській традиції) у свідомості багатьох людей, принаймні, на пострадянському релігійному просторі є певною молитвою-заклинанням, яке промовляють у випадку небезпеки, пишуть на зворотному боці ікон, а також у вигляді ладанок-амулетів і «заговорених» поясків тримають при собі про всяк випадок. Як тут не згадати про язичницькі обереги або юдейські тфіліни-філактерії [Шевченко, 2004, с. 357, 377]. А сам церковно-слов'янський текст для таких «носіїв традиції» давно перетворився на своєрідний код доступу до джерела захисту і благословення. Слушні зауваження з цього приводу наводить у своїй книзі Андрій Кураєв, висловлюючи основну думку: не текст псалма захищає людину, а факт наявності живої віри та її реалізації через осмислену молитву [Кураєв, 2004, с. 239]. Проте, повернемось до текстології та перекладу, без яких осмислення будь-яких писемних матеріалів видається неможливим.

Текст 90-псалма.

¹ *Хто живе під покровом Всевишнього, той в тіні Бога Небесного спочиватиме.*

«φοῦθῆαι» – «допомога, захист» або «покров»; «σκέπη» – «прикриття, захист» або «покров» – маємо тут у тексті Септуагінти лексичний паралелізм. Натомість в масоретському тексті знаходимо лексему «тінь» («бецел» – букв. «в тіні»), яка логічно пов'язана з дієсловом «ἀνυλίσσῃ» – «знаходитися під

відкритим небом», «зупинятися для відпочинку на ніч». Отже, наведений вище переклад прагне відобразити саме такий зміст оригіналу.

² Скаже він до Господа: «Пристановище і твердиня моя – Бог мій, на Якого я надію покладаю».

Лексеми «ἀντλήμυτον» і «καταφυγή» також свідчать про наявність у вірші лексичного паралелізму. Наявність цілої низки значень для цих лексем дає можливість варіювати переклад: «пристановище і захист», «пристановище і твердиня (фортеця)».

³ Він спасе тебе від сіті ловця і від пошесті згубної.

Яко Той избавит тя от сети ловчи и от словесе мятежна.

Ми не дарма наводимо тут два варіанти перекладу і виділяємо ті текстологічні моменти, які спричиняють кардинальну відмінність у перекладах. «Згубна пошесть» фігурує у масоретському тексті, а от звідки взялося «слово мятежно» Септуагінти – питання відкрите, однак саме на цей вислів знаходимо більшість святоотцівських коментарів. Це і «слова прикрі, злослів'я, наклепи» у Феодорита Кірсського та інших, і «гріховні помисли» Феодана Затворника, і «вчення єретиків та розкольників» Кирила Олександрійського тощо. Натомість більш логічним є масоретський текст, який під «згубною пошестю» розуміє всі згубні підступи і дії, які продовжують тему поневолення людини хитрістю, мов обплутуванням «сітями птахолова».

⁴ Він пером Своім вкрис тебе, і під крилами Його Ти будеш у безпеці. Щитом й обороною тобі буде істина Його.

«μεταφρέων» – буквально «те, що знаходиться позаду, між плечима». Щодо розуміння цієї лексеми, то тут маємо декілька думок, які дозволяють порізненому тлумачити оригінал. Лексема «плечі» – це вільний домисел перекладачів, який, окрім того, заперечує закон паралелізму. Тим більш, що плечима не «отіняють» і не «вкривають». Співвідношенням лексем «пера-крила» автор уподібнює Творця до птаха, який «збирає пташенят своїх під крила» (Мт. 23:37) – це яскравий євангельський образ.

«Оружием обыдет тя истина Его», – цей слов'янський переклад, який прискіпливо відображає текст Септуагінти, насправді є уточненням попереднього ствердження: як птах охороняє звідусіль своїх пташенят, так і Господь оточить-оборонить (κυκλώσει) істиною, мов зброєю, своїх людей. Натомість, в масоретському тексті замість «зброї» маємо «щит і лук», «щит і зброю», «щит і броню» тощо – тобто, «щит й оборону».

⁵ Не будеш боятися страху нічного, ані стріли, що пролітатиме вдень.

⁶ *Ані пошести, що підкрадається у темряві, ані зарази, яка спустошує опівдні.*

Ці два рядки є яскравим прикладом біблійного паралелізму, де другий рядок містить синонімічну із першим інформацію, уточнюючи її та роблячи більш рель'єфною. На цьому можна було б і завершити розгляд цих рядків, якби не відома всім дослідникам слов'янського Псалтиря фраза, яка також є калькуванням Септуагінти: «Не убоишися ... от сряща и беса полуденного», яка спричинила появу безлічі різноманітних, іноді напівмістичних тлумачень. Окрім святоотцівських «духа лінощів, недбальства, блуда і нестриманості» аж до каббалістичних демонічних сил-кліпот. Дійсно, що таке «срящ»² (σῦμπτωμα) і хто такий «біс полуденний»? Іноді саме так поділяють і тлумачать суцільну, на наш погляд, фразу: «Не будеш боятися ... і нападу-зустрічі з демоном полуденним». Можливо, «демоном полуденним» Септуагінта вирішила назвати одну з відомих хвороб, яка, мов нахабний злодій, з'являлася зненацька серед білого дня і зазіхала на людське життя? Принаймні, таке тлумачення наближене до оригінального тексту (*«мікетев йашуд цахорайм»*): «зараза, яка спустошує опівдні», «чума або пагуба, яка грабує опівдні».

⁷ *Впаде біля тебе тисяча, і десять тисяч праворуч від тебе, але до тебе не наблизяться:*

⁸ *тільки очима твоїми будеш дивитися і покарання грішників побачиш.*

⁹ *Бо ти (сказав): «Господь – надія моя», і Всевишнього обрав за пристановище своє.*

¹⁰ *(Тому) лихо не спіткає тебе, і нещастя не наблизиться до оселі твоєї.*

В цих рядках розбіжності між грецьким і єврейським текстом мінімальні. Можна лише звернути увагу на дієслово «κατανοέω», яке перекладається як «помічати, осмислювати, розуміти». Йдеться про осмислене споглядання фактів людиною. А також на іменник «μᾶστις» (євр. «нега»), який буквально означає «удар», «гнів», «кара», «школа». Таким чином, можливий і наступний переклад: «І не зазнає шкоди твоя оселя».

¹¹ *Бо Він звелить ангелам Своїм охороняти тебе на всіх путях твоїх:*

¹² *на руках вони понесуть тебе, щоб не спіткнулася об камінь нога твоя;*

¹³ *на аспіда й василіска ти наступиш і потопчеш лева і змія (дракона).*

Тут певні різночитання маємо лише в тринадцятому вірші. Як лише не тлумачать наявні в тексті Септуагінти образи «аспіда» і «василіска», «лева» і

² Срящ – напад, нещастя, зараза, біда. На відміну від «сряща» (ὑπάντη) - зустріч. Див. також «Повний церковно-славянський словарь» Г. Дьяченка [Дьяченко, 1993, с. 656]

«дракона» або «змія». І знову вони пов'язані з явищем поетичного паралелізму, щоправда, на цей раз в середині рядка і зі значенням посилення думки. Варто навести масоретський текст, і все стане зрозумілим:

Ал	шагал	ва'фетен	тідрох	тірмос
На	лева	й аспіда	ти наступиш,	потопчеш

кефір	ве'танін
молодого лева (левчука)	і ящера

Зміст наступний: «Ти не просто наступиш на лева і змія, а й потопчеш молодого сильного лева і навіть цілого змія-дракона-ящера». Наш переклад дотримується тут традиційного тексту Септуагінти, не заперечуючи, однак, інших варіантів, на зразок: «На лева і змія ти наступиш, потопчеш левчука і дракона».

Останні рядки псалма – це виражена прямою мовою обітниця Бога захищати і покривати милістю вірну Йому людину, так зване «благословіння Небес».

¹⁴ *«За те, що він полюбив Мене, – (каже Господь), – Я врятую його і захищу його, бо він пізнав ім'я Моє».*

¹⁵ *Покличе Мене, і Я почую його, буду з ним у скорботі, визволю його і прославлю його.*

¹⁶ *Довгою днів насичу його, і явлю йому спасіння Моє».*

Особливих текстологічних розбіжностей, порівнюючи Септуагінту і масоретський текст, у цих рядках не знаходимо. А тому можемо завершити наші схоції.

Отже, а posteriori можемо ще раз підкреслити, що наведені вище тези про обов'язкове використання масоретського тексту, Септуагінти, а також слов'янського тексту у роботі над українськомовним перекладом Псалтиря є дійсно слухними. Наприкінці пропонуємо свій варіант перекладу.

50 псалом

Начальнику хору.

Псалом Давида, коли приходив до нього пророк Нафан, після того, як Давид увійшов до Вирсавії. (Моли́тва покая́ння).

¹⁻³ *Помилуй мене, Боже, з великої милости Твоїї, і з безмежного милосердя Твого зітри (загладь) беззаконня мої.*

⁴ *Повністю омий мене від беззаконня мого і від гріха мого очисти мене.*

- ⁵ Бо беззаконня моє я знаю, і гріх мій повсякчас переді мною.
- ⁶ Перед Тобою, Тобою єдиним я згрішив і лукаве перед очима Твоїми заподіяв, тому справедливим будеш у словах Твоїх і бездоганним у суді Твоєму.
- ⁷ Ось бо у беззаконні зачатий я, і в гріхах породила мене мати моя.
- ⁸ Ось Ти істину в серці полюбив, таємниці мудрости Твоїєї явив мені.
- ⁹ Окропи мене ісопом – й очищуся, омий мене – і стану білішим від снігу.
- ¹⁰ Дай мені відчути радість та веселість – і зрадіють кістки мої, Тобою упокорені.
- ¹¹ Відверни лице Твоє від гріхів моїх, і зітри (загладь) усі беззаконня мої.
- ¹² Серце чисте створи в мені, Боже, і духа правди віднови в нутрі моєму.
- ¹³ Не відкинь мене від лица Твого і Духа Твого Святого не відними від мене.
- ¹⁴ Поверни мені радість спасіння Твого і духом владичним укріпи мене.
- ¹⁵ Навчатиму беззаконників путів Твоїх, і нечестиві навернуться до Тебе.
- ¹⁶ Визволи мене від провини кривавої, Боже, Боже спасіння мого, і язик мій радісно оспіває правду Твою.
- ¹⁷ Господи, відкрий уста мої, і уста мої сповістять хвалу Твою.
- ¹⁸ Бо не задовольнить Тебе жертва, яку я приніс би, і всепалення Тобі не любі.
- ¹⁹ Жертва Богові – дух упокорений, серця покірного і смиренного Бог не відкине.
- ²⁰ Ущаслив, Господи, благоволінням Твоїм Сіон, і нехай збудуються стіни Єрусалимські!
- ²¹ Тоді угодними будуть Тобі жертви праведності – приношення і всепалення, тоді покладуть на жертвник Твій тельців.

90 псалом

Хвалебна пісня Давида (у євреїв не надписаний).

- ¹ Хто живе під покровом Всевишнього, той в тіні Бога Небесного спочиватиме.
- ² Скаже він до Господа: «Пристановище і твердиня моя – Бог мій, на Якого я надію покладаю».
- ³ Він спасе тебе від сіті ловця і від пошести згубної.
- ⁴ Він пером Своїм вкриє тебе, і під крилами Його Ти будеш у безпеці. Щитом й обороною тобі буде істина Його.
- ⁵ Не будеш боятися страху нічного, ані стріли, що пролітатиме вдень.

⁶ Ані пошести, що підкрадається у темряві, ані зарази, яка спустошує (знищує) опівдні.

⁷ Впаде біля тебе тисяча, і десять тисяч праворуч від тебе, але до тебе не наблизяться:

⁸ тільки очима твоїми будеш дивитися і покарання грішників побачиш.

⁹ Бо ти (сказав): «Господь – надія моя», і Всевишнього обрав за пристановище своє.

¹⁰ (Тому) лихо не спіткає тебе, і нещастя не наблизяться до оселі твоєї.

¹¹ Бо Він звелить ангелам Своїм охороняти тебе на всіх путях твоїх:

¹² на руках вони понесуть тебе, щоб не спіткнулася об камінь нога твоя;

¹³ на аспіда й василіска ти наступиш і потопчеш лева і змія.

¹⁴ «За те, що він полюбив Мене, – (каже Господь), – Я врятую його і захищу його, бо він пізнав ім'я Моє.

¹⁵ Покличе Мене, і Я почую його, буду з ним у скорботі, визволю його і прославлю його.

¹⁶ Довготою днів насичу його, і явлю йому спасіння Моє».

Література:

1. Вздорнов, Г. И. *Исследование о Киевской Псалтири* (Москва, Искусство, 1978), 171.
2. Десницкий, А. С. *Поэтика библейского параллелизма* (Москва, Библийско-богословский институт св. Апостола Андрея, 2007), 554.
3. Дьяченко, Г., прот. *Полный церковно-славянский словарь* (Москва, Издательский отдел МП, 1993), 1120.
4. Кураев, А. В. *Христианин в языческом мире, или О наплевательском отношении к порче*, Диакон Андрей Кураев (Москва, Эксмо, Яуза, 2004), 286.
5. Олесницкий, А. А. *Рифм и метр Ветхозаветной поэзии* (Киев, Труды Киевской Духовной Академии. Т.3, 1872), 592.
6. *Псалми. Притчі. Сучасний переклад з давньоєврейської мови* (Киев, Українське Біблійне Товариство, 2016), 102.
7. *Псалтир. Пісні-псалми Давида царя і пророка* (Видання УАПЦ в Австралії і Новій Зеландії, 1989), 158.
8. Селезнёв, М. Г. «Еврейский текст Библии и Септуагинта: два оригинала, два перевода?» *Материалы XVIII ежегодной богословской конференции ПСТГУ*, т.1 (Москва, Издательство ПСТГУ, 2008), 408.
9. Селезнёв, М. Г. «Иудаизм и эллинизм: встреча культур.» *Азия – диалог цивилизаций* (Санкт-Петербург, Гиперион, 1996), 496.
10. Селезнёв Михаил. «Псалом Давида: мольба, переходящая в крик.» *ЖМП* 3 (2012): 58-63.

11. Симеон Полоцкий. *Избранные сочинения* (Москва – Ленинград, Издательство академии наук СССР, 1953), 296.
12. Шевченко, В. М. *Словник-довідник з релігієзнавства* (Київ Наукова думка, 2004), 560.
13. Шевченко, Т. Г. *Повна збірка творів в трьох томах*, т. 1: *Поезії* (Київ., 1949), 649.
14. Kraus, H.-J. *Psalmen 1—59*, Teilband 1, Aufl. 5 (Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1978): 538-549.

References:

1. Vzdornov, H. I. *Issledovanie o Kievskoi Psaltyri* [=Study about the Kiev Psalter] (Moscow, Iskusstvo, 1978), 171 (In Russ.).
2. Desnitskii, A. S. *Poetika bibleiskoho parallelizma* [=Poetics of biblical parallelism] (Moscow, Bibleisko-bohoslovskii institut sv. Apostola Andreia, 2007), 554 (In Russ.).
3. Diachenko, H., prot. *Polnyi tserkovno-slavianskii slovar'* [=Full Church Slavic Dictionary] (Moscow, Izdatelskii otdel MP, 1993), 1120 (In Russ.).
4. Kuraev, A. V. *Khrstianin v iazycheskom mire, ili O naplevatelskom otnoshenii k porche* [=Christian in the pagan world, or On a spiteful attitude to corruption] (Moscow, Eksmo, 2004, Tul. typ.), 286 (In Russ.).
5. Olesnitsky, A. A. "Rifm i metr Vetkhovavetnoi poezii [=Rhyme and meter of Old Testament poetry]." *Trudy Kievskoi Dukhovnoi Akademii*, T.3 (1872), 592 (In Russ.).
6. *Psalmi. Prytchi. Suchasnyi pereklad z davnoievreiskoi movy* [=Modern Translation from Ancient Greek] (Kyiv, Ukrainiske Bibliine Tovarystvo, 2016), 102 (In Ukr.).
7. *Psaltyr. Pisni-psalmy Davyda tsaria i proroka* [=The psalms of David the king and the prophet] (Vydannia UAPT's v Avstralii i Novii Zeliandii, 1989), 158 (In Ukr.).
8. Seleznev, M. H. "Evrejskij tekst Biblii i Septuaginta: dva originala, dva perevoda?" *KhVIII ezhegodnaya bogoslovskaya konferenciya PSTgu: materialy*, T. 1 (Moskva, Izd-vo PSTGU., 2008), 408 (In Russ.).
9. Seleznev, M. H. "Iudaizm i ellinizm: vstrecha kultur [=Judaism and Hellenism: meeting of cultures]." *Aziia – dialoh tsyvilizatsii* [=Asia – dialogue of civilizations] (Pb., Hiperion, 1996), 496 (In Russ.).
10. Seleznev, M. H. "Psalom Davyda: mol'ba, perekhodiashchaia v krik [=Psalm of David: a plea turning into a cry]." *ZhMP* 3 (2012): 58-63 (In Russ.).
11. Simeon Polotskii. *Izbrannye sochineniia* [Selected Works]. (Moskva – Lenynhrad, Izdatelstvo akademii nauk USSR), 296 (In Russ.).
12. Shevchenko, V. M. *Slovyk-dovidnyk z relihiieznavstva* [=Dictionary – a guide to religious studies] (Kyiv, Naukova dumka, 2004), 560 (In Ukr.).
13. Shevchenko, T. H. *Povna zbirka tvoriv v trokh tomakh* [=Complete collection of works in three volumes], T. 1: *Poezii* (Kyiv, 1949), 649. (In Ukr.).
14. Kraus, H.-J. *Psalmen 1—59*, Teilband 1, Aufl. 5 (Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1978): 538-549.